

FORRÁSOK

Részlet a Magyar Párt 16 pontból álló programjából

„2. ...az alkotmány meghozatala előtti időben felfüggesztett magyar társadalmi, kulturális egyesületek működését mielőbb engedélyezzék és ezeket az egyesületeket vagyonuk élvezetébe egyidejűleg visszahelyezzék. [...]

4. [...] Törvényes biztosítékot kívánunk abban a tekintetben, hogy az államnyelv ismeretének hiánya sem a választói jogosultságnak, sem a megválaszthatóságnak akadályul nem fog szolgálni. [...]

5. az állam gondoskodjék olyan alsó- és középfokú tanintézetek felállításáról, amelyekben a nemzeti kisebbségekhez tartozó szülők gyermekei az államnyelv kötelező tanításán kívül anyanyelvükön részesüljenek oktatásban... [...] A szülőknek iskolaválasztási jogát semmiképp ne korlátozzák. Kívánjuk, hogy a nemzeti kisebbségek anyanyelvének, irodalmának és művelődéstörténetének tanítása céljából az ország egyetemén egy-egy tanszékot állítsanak fel.”

Hírlap, 1922. szeptember 19.

Az óbecsei magyarság Svetozar Stanković földművelődésügyi miniszterhez 1927 augusztusában eljuttatott tizenöt pontos követelése.

„1. Kérjük Miniszter Urat és a leendő járási képviselőnket arra, hogy a nemzetgyűlésben a magyar nemzetiségű állampolgárokat sértő, hangulatkeltő támadásokat mindenkor azonnal utasítsák vissza és a magyarság lojalitását vegyék védelmükbe. [...]

4. Kérjük az erélyes támogatásokat azokhoz az akciókhoz, hogy a járásbeli magyarságnak az a része, amely vagyonelvonás, hozzájusson mérsékelt vételáron némi földhöz, amely megteremje neki kenyerének azt a részét, melyet a közismert munkahiány miatt munkájával megszerezni nem tud. És hogy telegkönyvileg is megszerezhessék ezek a szegények kis darab földjüket, ami leköti ehhez a hazához és annak

A. SAJTI ENIKŐ

A jugoszláviai magyarok a két világháború között

Az optálási jog lejárta után, élve az immár rájuk is vonatkozó alkotmányos jogokkal, a délvidéki magyarok 1922. szeptember 17-én, utolsóként az utódállamok kisebbségei közül, megalakították a **Jugoszláviai Magyar Pártot**. A zentai kongresszuson a párt elnökévé a szabadkai dr. Sántha György orvost választották. A párt baranyai és Mura-vidéki szervezeteinek megalakítására nem került sor, de nem csatlakozott a párthoz az újvidéki katolikus magyarság sem. A Muravidéken a lakális érdekeket felvállaló Egységes Muravidéki Párt működött rövid ideig.

A Magyar Párt szigorúan a **vidovdáni alkotmány** keretei között végezte munkáját, ennek ellenére tevékenységét mindvégig állandó hatalmi zaklatások kísérték. Programjában elsősorban az anyanyelvi oktatást, a kulturális egyesületek szabad működését, a választójogi törvény magyarokra hátrányos megkülönböztetései megszüntetését, a gazdasági szervezkedés szabadságát, a Vajdaságra hátrányos adórendszer módosítását, az elbocsátott magyar tisztviselők visszavételét, a Magyarországon szerzett nyugdíjigények elismerését követelte. A magyar kormány a párt tevékenységét a Társadalmi

Egyesületek Szövetsége Központjának keretei között működő **Szent Gellért Társaságon** keresztül anyagilag is támogatta. A társaság elnöke Herczeg Ferenc író volt.

A párt az 1925. február 8-án megtartott parlamenti választásokon állított először önálló jelölteket, ekkor nem sikerült mandátumot szerezniük. Az 1927-es **tartományi választásokon** például, ahol a radikálisok győztek, a Bácskai Tartományi Gyűlés 60 képviselői helyéből 6-ot a Magyar Párt szerzett meg, a Belgrádi Tartományban is hasonló eredményt értek el (a Bánát ide tartozott). Az 1927-es **parlamenti választásokon** a kormányzó radikálisokkal kötött választási szövetségben dr. Streliczky Dénes és dr. Várady Imre a Radikális Párt listáján bekerült a belgrádi parlamentbe. A **községi képviselőtestületekben** megszerzett helyek számáról nincsenek pontos adataink, de azt tudjuk, hogy a többségében magyarok által lakott Szabadkán a száz képviselői hely közül mindössze 14-et sikerült megszerezni, míg Zentán a nyolcvan helyből 55-öt a magyarok szereztek meg. Egyes helyeken – mint például Mohol, Csantavér, Horgos, Ada – tisztán magyar összetételű képviselőtestületek alakulhattak.

Újvidék az 1920-as évek elején

A **királyi diktatúra** bevezetésével (1929. január 6.) Sándor király feloszlatta a parlamentet, betiltotta a politikai pártok működését, a nemzeti és egyéb kulturális egyesületeket, bevezették a cenzúrát, feloszlatták a tartománygyűléseket és a választott községi testületeket is, így végletesen leszűkültek a magyar kisebbség politikai és kulturális érdekérvényesítő lehetőségei. Az **1931-es ún. oktrojált alkotmány** bevezetése után az egységes kormányzópárton belül létrehozták a magyarok rezsimhez hű szervezetét, amelyet a feloszlátott Magyar Párt vezetői és tagsága mindvégig bojkottált. A harmincas évek második felében, a Horvát Parasztpárt keretei között a Zágrábban tanuló magyar fiatalok egy új, Belgráddal szembehelyezkedő radikális mozgalmat indítottak el, amely a magyar párti vezetők által addig elutasított **vajdasági autonómia** gondolatával és a **földkérdés** megoldásának **jobboldali radikális** programjával lépett fel.

Németország nemzetközi előretörése következtében Jugoszlávia nemzetközi helyzete fokozatosan romlott. A belső politikai stabilitás érdekében ezért 1938. augusztus 20-án egyezmény született a két rivális politikai-hatalmi erő, a horvátok és a szerbek között. Ebben az időben türelmesebbé vált Belgrád magyar kisebbséggel kapcsolatos politikája is.

Az 1940. december 12-én megkötött magyar–jugoszláv „örök barátsági szerződés” idején a jugoszláv kormány a délvidéki magyarság több, évtizedek óta húzóódo sérelmét orvosolta. 1940. január 30-án hosszas huzavona után engedélyezték a jugoszláviai magyarok egységes kulturális szervezetét, a **Jugoszláviai Magyar Közművelődési**

I. Sándor király

Szövetséget, amelynek elnöke Kramer Gyula lett. Ebben az évben Belgrádban megnyitotta kapuit az első hivatásos jugoszláviai **magyar nyelvű színház** is.

A délvidéki magyarság három felekezetéhez, a katolikus, az evangélikus és a református egyházhoz tartozott. Vallási megoszlásukról pontos adataink nincsenek. 1918 után az **egyházmezei határok** is jelentős változáson mentek keresztül. A vitás kérdések rendezése érdekében 1922-ben az SzHSz Királyság és a Vatikán megállapodást kötött a délvidéki katolikus egyházmezeiek ideiglenes kormányzásáról, valamint két új püspökség, a szabadkai és a nagybecskereki kialakításáról. Mivel a katolikus papokat horvát teológiai intézetekben képezték, súlyos hiány volt magyarul beszélő papokban. A Vatikán és a jugoszláv

A jugoszláv–magyar „örök barátsági szerződés” aláírása

KRONOLÓGIA

1922. április 28. Közigazgatási reform, amelynek során 33 körzetre osztották az országot. Ezzel eltörölték a történelmileg kialakult tartományokat.

1927. szeptember 11. Parlamenti választások. A kormánypártok győznek, a Radikális Párt listáján a Magyar Párt két képviselője jut be a szkupstinába.

1929. január 6. Sándor király diktatúrát vezet be.

1929. október 3. Az ország új neve: Jugoszláv Királyság. Új közigazgatási rendszert vezetnek be, 9 bánságra osztják az országot. A Vajdaság a Dunai Bánság része lett, Újvidék központtal.

1931. szeptember 3. Sándor király új alkotmányt vezet be (ún. oktrojált alkotmány), a törvényhozás kétkamarás lett.

1931. november 8. Parlamenti választások. Az ellenzék bojkottálja a választásokat. Egy rendszerhez hű magyar képviselő kormánypárti listán bekerül az alsóházba.

1934. október 9. Marseilles-ben horvát és macedón terroristák megölik Sándor királyt.

1935. július 25. A Jugoszláv Királyság és a Vatikán megkötik a konkordátumot, amelyet azonban nem ratifikálnak.

1938. december 11. Parlamenti választások. A kormánypártok szerény győzelmet aratnak. Kormánypárti listán egy magyar képviselő bekerül az alsóházba. Pár héttel később Várady Imrét a király szenátorrá nevezi ki.

1939. augusztus 20. A miniszterelnök és a Horvát Parasztpárt vezetője aláírja a szerb–horvát egyezést. Horvátország autonóm bánság lesz.

1940. december 12. A magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés aláírása.

1941. április 6. Németország és szövetségesei, köztük 11-én Magyarország is, megtámadják, majd pedig felosztják Jugoszláviát.

tudatára ébreszti őket, hogy nemcsak dolgozó állatai, hanem fiai is ennek a földnek. Nem győzzük hangsúlyozni, hogy ez a pont kérelmeink legsarkalatosabb pontja. [...]

9. Kérjük a Pribicevics-féle névvegyelemzés azonnali beszüntetését ott is, ahol ezt meg nem tették, mert nem magyar nyelven való tanítása a magyar gyermekeknek oly kárakra van, mintha iskolába sem járnának.”

Bácsmegyei Napló, 1927. augusztus 27.

Deák Leó

Dr. Deák Leó: Magyar iskolá- ügyünk a jugoszláv uralom idején.

„A névvegyelemzés intézménye annyit jelent, hogy a beiratkozásra kerülő gyermek a nemzetiségét többféle szempontból vizsgál alá veszik és amennyiben több ágra visszamenően az apai és anyai ág nem magyar, úgy a gyermek nem tarthat igényt arra, hogy magyar iskolába járhasson. Az a gyermek sem járhat magyar iskolába, kinek a vezetékeve nem markánsan magyar. Itt nem jött tekintetbe, mi a gyermek tényleges anyanyelve.”

Csorba Béla (szerk.): *S nem törődtek velem, a holnap mit öröl...* Források a Délvidék történetéhez 3. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1999. 68.

királyság között 1935-ben megkötött konkordátumot a pravoszláv egyház tiltakozása miatt nem ratifikálták. A **reformátusok** a zombori alkotmányozó zsinaton egy önálló jugoszláviai esperesség kialakítása mellett foglaltak állást. Lelkészeiket a kolozsvári magyar teológián, illetve Pozsonyban és Losoncon képezték. Leginkább az **evangélikus egyház** magyarországi kapcsolatai maradtak meg. Az evangélikus egyház 1926-ban kapott engedélyt alkotmányozó zsinatának megtartására, ezen azonban a szlovákok nem jelentek meg. Az egyházak Jugoszláviában nem tudták azt a központi szerepet betölteni a magyar nyelv, kultúra, öntudat fenntartásában, mint például Erdélyben.

A délvideki területek általános gazdasági helyzetére eleve romboló hatást gyakorolt az, hogy a határ elvágtá ezeket a területeket évszázados kapcsolataiktól. A **jugoszláv agrárreform** a földkérdés igazságos megoldását, a nagybirtok megszüntetését, vagyis a Szerbiára jellemző kisparaszti tulajdon általánossá tételét, valamint a jobbágság maradványainak megszüntetését ígerte. Az agrárreform bevallottan nacionalista célokat is szolgált. Rendezetlen állampolgárságukra hivatkozva (optálási jog) kizárta a magyarokat a reformból, a magyar határhoz közel pedig a jugoszláv államhoz hű telepeseket (dobrovóljácok) telepítettek le. Az agrárreform során kiosztott összes magánkézben lévő birtokok 4,4%-a volt magyar (110.684 ha). A magyar optáns birtokosok (61 fő) földjük 71,2%-át (90.062 ha) veszítették el, a jugoszláv állampolgárságot felvett magyar birtokosok pedig birtokaik 38,6%-át (20.622

ha). Az állami, községi, egyházi, alapítványi, valamint a pénzüzetek kezén lévő földek közül 364 birtokot osztottak fel (247.565 ha), ezek 61,5%-a volt magyar kézben. A Bácskában a kiosztott földek többsége, 42,55%-a községi birtok, 39,9%-a magánbirtok, 8,3%-a pedig egyházi birtok volt.

A földreform során Jugoszláviában 43.500 főként szerb és montenegrói család kapott telepes földet Ezek közül 6.175 (más adatok szerint 6.912) családot a Bácskába, 8.384 családot a Bánátba, 235 családot pedig Baranyába telepítettek. A Muravidéken 45 tengeremléki szlovén család kapott telepes birtokot. A földreform befejezése után, a harmincas évek végén a Vajdaságban az összes megművelt föld 14,1%-a volt magyar birtokosok kezén.

Az 1920-as évek elejére felszámolták a régi magyar **iskolahálózatot**. A 71 magyar középfokú intézményből mindössze két magyar középiskolai tagozat maradt, egy nyolcosztályos gimnázium Szabadkán és egy négyosztályos gimnázium Zentán. Hivatalos jugoszláv statisztikák szerint a Dunai Bánság területén a harmincas évek elején az 1376 alsó fokú iskolában 4233 tagozat működött, ebből mindössze 528-ban tanítottak magyar nyelven. A magyar tanítói kar 1832 fős létszámából 1941-re mindössze 250-en maradtak. Baranyában egyáltalán nem volt magyar elemi iskolai osztály, a Horvát Bánság létrehozása után a bánság területén 6 elemi iskolai magyar tagozat működését engedélyezték. A belgrádi tanítóképző magyar tagozata 1932-ben kezdte meg működését.

Harangszentelés Nagybecskerekén, 1938

Kalangya

IRODALMI FOLYÓIRAT

1. ÉV **MÁJUS** 1. SZ.

TARTALOM:

Wellner Albert: Linoeummetszet. — Szenteleky Kornél: Köszöntjük az olvasót. — Csuka Zoltán: Versek. — Szirmai Károly: Holnap mindent rendbe hozok (Novella). — Bencz Boldizsár: Versek. — Kristály István: Orvény (Novella). — Sziráky Dénes Sándor: Alföldi fények, hangok (Vers). — Gergely Boriska: Varrótű hercegnő (Kis regény) — Polócsi János: Pünkösdi lelkek hívogatója. — Gergely Boriska: Levél egy poétának. — Dudás Kálmán: Amit szeretek (Vers).

LÁTHATÁR

Szenteleky Kornél: A téboly Európája. — Polócsi János: Szabó Dezső: Megered az eső. — Sziráky Dénes Sándor: Egy mal logográfus.

Szerkeszti:

SZENTELEKY KORNÉL

Társszerkesztők:

Csuka Zoltán és Bencz Boldizsár

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
NOVI SAD, KRALJA PETRA UL. 30

1932 május 1 — Ára 12'— Din.

Szenteleky Kornél

IRODALOM

Arday Lajos: A horvátországi magyarok története. In: *Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből*. Telegy László Alapítvány, Budapest, 1994. 9–42.

A. Sajti Enikő: Az impériumváltás hatása a délvidéki magyarok társadalomszerkezetére. *Limes* 2002. 2. sz. 41–50.

A. Sajti Enikő: *Impériumváltás, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

Csorba Béla (szerk.): *S nem törődtek vele, hogy a holnap mit öröl...* Források a Délvidék történetéhez 3. (Trianontól a párizsi békéig). Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1999.

Csuka János: *A délvidéki magyarság története*. Püski, Budapest, 1995.

Csuka János: *Kisebbségi sorsban. A délvidéki magyarság húsz éve (1920–1940)*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1996.

Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. MNMI, Lendva, 2001.

A Kalangya címoldala

A harmincas években öt magyar nyelvű napilap, *Bácsmezei Napló (Napló)*, *Hírlap, Délbácska (Reggeli Újság)*, *Nép, Torontál (Híradó)*, 11 hetilap és 13 időszakos kiadvány

jelent meg magyarul. Az irodalmi folyóiratok közül megemlíthjük az irodalomtörténeti jelentőségű *Kalangyát* és a mindmáig megjelenő *Híd* c. folyóiratot.

Tudja-e ?

■ A *Vajdaság autonómiája* történetileg a magyarországi szerb nemzetiség vallási, kulturális autonómia törekvéseihez kapcsolódik. 1849–1860 között állt fenn a Szerb Vajdaság. 1918 után elsősorban a Vajdaságban élő népek közigazgatási autonómiájának

követelését jelentette, amelyhez szorosan hozzátartozott a Belgráddal szembeni ellenzéki gondolata. A Vajdaság az 1945 utáni időszakban, 1974-től egyre bővülő belső, tartományi autonómiával rendelkezett. Ezt a széleskörű autonómiát 1989-ben megszüntették.